

Антонова О. Є. Концептуальні засади розробки освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціальністю 011 «Науки про освіту» в Житомирському державному університеті імені Івана Франка // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2020 року, м. Суми). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. - С. 59-64.

Антонова О.Є. ,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Концептуальні засади розробки освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціальністю 011 "Науки про освіту" у Житомирському державному університеті імені Івана Франка

Підготовка докторів філософії в аспірантурі Житомирського державного університету імені Івана Франка за спеціальністю 011 “Науки про освіту” здійснюється з 2016 року на базі кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Навчально-наукового інституту педагогіки. З метою забезпечення якості освітньої та наукової складових підготовки здобувачів вищої освіти третього (наукового) рівня, було розроблено освітньо-наукову програму "Загальна педагогіка та історія педагогіки", метою якої є забезпечення підготовки дослідників у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, що передбачає розвиток їх наукового мислення, дослідницької компетентності, здатності до інноваційної, науково-педагогічної діяльності та розв’язання актуальних проблем у сфері теорії та історії педагогіки й реалізації теми наукового дослідження; створення сприятливих умов для продукування здобувачами нових знань, інноваційних ідей, їх імплементації у наукових установах і закладах вищої освіти та професійної самореалізації. Зазначене відповідає сучасним вимогам до підготовки компетентних, конкурентоспроможних, інтегрованих у світовий та європейський освітній простір фахівців.

Особливостями цієї програми є її спрямованість, передусім, на вивчення здобувачами вищої освіти теоретико-методологічних, історичних та компаративіських основ педагогіки, її змістових та процесуальних аспектів, загальної логіки експериментального дослідження, а з іншого боку, – орієнтація

на поглиблене оволодіння ними змістом навчальних дисциплін вибіркового блоку, що відповідають специфіці проблемного поля дисертаційної роботи.

Програма передбачає можливість інтеріоризації дисциплін основної та вибіркової частини у межах постійно діючого наукового семінару, науково-викладацької і дослідницької практик.

Освітньо-наукова програма сприяє реалізації ідей формування всебічно розвиненої та конкурентоспроможної особистості, що закладені у Стратегії розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка (забезпечення якісної, доступної та сучасної освіти особистості впродовж усього життя на основі інтеграції нових наукових знань та практичних навичок ..., здатність здійснювати особистісний, духовно-світоглядний вибір, набуття необхідних компетентностей для інтеграції у суспільство ... в умовах ціложиттєвого навчання) та цінностях сучасного фахівця (професіоналізм, колегіальність, відповідальність, відкритість, академічна свобода, демократизм, креативність, справедливість, патріотизм, інноваційність, просвітництво, гуманізм, інтернаціоналізація). Провідним пріоритетом програми є особистісний розвиток здобувача, його самореалізація й самоактуалізація в науково-викладацькій та дослідницькій діяльності з метою покращення життя людей. Реалізації цілей ОНП сприяє створення і розвиток відкритого інноваційного освітнього простору Університету.

Наскрізною ідеєю ОНП є задоволення наукових інтересів та очікувань здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, пов'язаних із виконанням дисертаційної роботи, експериментальної верифікації результатів та їх імплементації в освітню практику в межах індивідуальної стратегії розвитку здобувача.

Також однією з вимог цієї програми є обов'язкова апробація результатів дослідження під час науково-викладацької та дослідницької практик, презентація наукових доробків на конференціях різного рівня. До того ж, ОНП передбачає можливість стажування в закладах вищої освіти й наукових установах НАПН України та зарубіжжя (Словаччина, Польща, Білорусь), що в сукупності сприяє розширенню наукового досвіду, встановленню міжнародних наукових зв'язків, поглибленню наукової ерудиції здобувачів та уможлиблює імплементацію вітчизняного та зарубіжного досвіду у власних дослідженнях.

Інтереси роботодавців ураховані в орієнтації ОНП на формування професійних компетентностей співробітників ЗВО, наукових установ, органів виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері освіти інших державних органів, а також закладів вищої (КЗ «Житомирський медичний інститут», Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова, Державний університет "Житомирська політехніка") та передвищої освіти м. Житомира і Житомирської області (Житомирський базовий фармацевтичний коледж, Новоград-Волинський медичний коледж та Коростишівський педагогічний коледж) тощо.

Зміст ОНП відповідає сучасному європейському тренду щодо зв'язку освітнього процесу з вимогами та запитом ринку праці через залучення роботодавців до практичної реалізації програми (лекції, наукові семінари, робота здобувачів у наукових локаціях та закладах вищої освіти, де працюють роботодавці). У процесі формування та оновлення змісту освітньої програми враховуються пропозиції та рекомендації представників роботодавців.

Цілі програми передбачають участь роботодавців в засіданнях Навчально-науково-виробничому комплексу «Полісся», що включає 24 заклади освіти м. Житомира і області, присвячених розгляду й обговоренню пріоритетних наукових напрямів, проблем та тем досліджень здобувачів вищої освіти. Суттєвим аспектом реалізації освітньої програми є долучення представників роботодавців до розроблення освітньої програми та подальшого рецензування, експертизи та опонування дисертаційних робіт.

Програма зорієнтована на розширення традиційного формату освітнього процесу шляхом проведення наукових дебатів, круглих столів, наукових семінарів Житомирської науково-педагогічної школи для магістрантів, аспірантів та докторантів у галузі 01 Освіта із залученням наукової спільноти Києва, Житомира та різних регіонів України.

Концептуальні ідеї ОНП відповідають науково-дослідній тематиці кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, зокрема "Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції", "Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди", "Морально-етичні засади формування зростаючої особистості", які реалізується за участю академічної спільноти.

Цілі та результати освітньої програми ураховують такі тенденції розвитку спеціальності як: людиноцентровані та аксіологічні пріоритети всіх сфер сучасного суспільства в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів; компетентнісна спрямованість освіти; міждисциплінарний вимір освіти; реалізація ідей андрагогіки щодо навчання впродовж життя; формування soft skills, пов'язаних з розвитком критичного та креативного мислення особистості, діджиталізацією життя; побудова партнерської моделі освіти на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та аспірантом; упровадження кодексу академічної доброчесності; сприяння академічній мобільності здобувачів.

Оновлення змісту ОНП відбувається з періодичністю, що відповідає змінам у нормативній базі, яка регулює систему вищої освіти в Україні. За останні роки значно оновлено зміст ОНП з урахуванням освітніх змін, зокрема, пов'язана з методологічною, історико-педагогічною, андрагогічною, компетентнісною, акмеологічною проблематикою, проблемою педагогічної обдарованості.

Під час формулювання цілей та програмних результатів навчання за ОНП було враховано: загальні пріоритети розвитку сучасного демократичного суспільства з європейськими цінностями та з урахуванням національного

контексту; потреби міста Житомира та Житомирської області у забезпеченні закладів освіти різного рівня акредитації компетентними конкурентноспроможними науково-педагогічними фахівцями. Ціннісні пріоритети Житомирського державного університету імені Івана Франка також відображені у діяльності Навчально-науково-виробничого комплексу «Полісся». Для реалізації зазначених пріоритетів освітньо-науковий процес в університеті здійснюється на засадах системного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, андрагогічного та акмеологічного підходів із застосуванням інноваційних, інтерактивних технологій, елементів дистанційного навчання, виконання проектів, науково-викладацької та дослідницької практик, що визначає гуманістично-творчий стиль суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, дослідницький характер навчання. У програмних результатах ОНП також закладено формування здатності до виконання науково-дослідної роботи, при цьому вибірковий компонент ОНП дозволяє набуті компетентностей, необхідних для науково-педагогічної та дослідницької діяльності.

При формулюванні цілей та програмних результатів навчання ОНП було враховано досвід аналогічних вітчизняних програм з підготовки докторів філософії у галузі 01 Освіта. Завдяки аналізу та порівнянню аналогічних ОНП зроблено висновок щодо ідентичності змісту обов'язкових теоретичних дисциплін. Запозичено досвід щодо індивідуалізації освітньо-наукової підготовки здобувачів, посилення її практичної зорієнтованості на наукову та соціальну значущість проблем, що досліджуються. Однак специфіка ОНП, а саме її диференціація на обов'язковий та вибірковий блок, зумовили необхідність та доцільність власного цілепокладання та окреслення змістової й процесуальної логіки досягнення програмних результатів навчання. Конкурентною перевагою ОНП спеціальності 011 Науки про освіту є її логічна побудова, виражений науково-дослідний характер, соціально та практико зорієнтовані навчальні дисципліни, що сукупно дають здобувачеві вищої освіти чітке розуміння цілей і програмних результатів.

Зміст ОНП дозволяє досягти результатів навчання, які відповідають 9-му рівню Національної рамки кваліфікацій. Освітні компоненти ОНП спрямовані на формування у випускників сукупності компетентностей, які дозволяють розв'язувати комплексні проблеми в галузі знань 01 Освіта, здійснювати дослідницько-інноваційну діяльність на міждисциплінарній основі, переосмислювати наявні та продукувати нові знання з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

ОНП передбачає проведення досліджень та формування у здобувачів освіти здатності розробляти практичний і методичний інструментарій та технології для модернізації сучасної безперервної педагогічної освіти.

Відповідно, опанувавши освітню програму третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, майбутній доктор філософії у галузі освіти має розуміти

особливості становлення особистості у процесі виховання, самовиховання та саморозвитку, використовувати сучасні педагогічні знання та технології; реалізовувати ціннісно-смісловий підхід до особистості дітей і молоді; застосовувати методи наукового дослідження для проведення науково-дослідної діяльності, розробки та впровадження дослідницьких проектів, здійснення наукового дослідження та інтерпретації його результатів, ефективного висвітлення, поширення знань щодо наукових досліджень; вибудовувати алгоритм наукового дослідження у сфері освітніх, педагогічних наук; використовувати методологічні принципи наукового дослідження; організувати та проводити педагогічне спостереження і педагогічний експеримент; використовувати теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження; визначати порядок проведення дослідження і його етапи.

У контексті зазначеного, ОНП передбачає вивчення комплексу навчальних дисциплін, які закладено в її зміст. Зміст ОНП включає чотири компоненти, які забезпечують набуття таких компетентностей:

1) *здобуття глибинних знань із спеціальності 011 Науки про освіту, за якою аспіранти проводять дослідження;*

2) *оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного світогляду: представлено навчальною дисципліною "Історія та філософія науки";*

3) *набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою (представлено дисципліною "Теорія і практика наукового стилю української мови"), застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять (представлено дисципліною "Професійно-педагогічна компетентність викладача ВНЗ"), управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності (представлено дисципліною "Сучасна система наукової інформації, наукометрія, трансфер технології та управління науковими проектами");*

4) *здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності представлено дисципліною "Іноземна мова за професійним спрямуванням").*

Повноцінна підготовка здобувачів вищої освіти до дослідницької діяльності за ОНП "Загальна педагогіка та історія педагогіки" забезпечується збалансованим поєднанням лекцій, семінарів, практичних занять з дисциплін, що відповідають предметній області спеціальності:

- актуальні проблеми в галузі загальної педагогіки, порівняльної педагогіки та історії педагогіки, яка знайомить здобувачів з проблемами сучасної освіти, досягненнями світової педагогічної науки і передового педагогічного досвіду, узагальнення накопичених педагогічних знань;

- методологія підготовки, представлення дисертаційної роботи та оформлення наукових досліджень, спрямованої на формування у здобувачів компетенцій з побудови, проведення та літературного оформлення наукового дослідження відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії;

- методологічні підходи до організації історико-педагогічного та порівняльно-педагогічного дослідження, що передбачає глибоке переосмислення наявних та усвідомлене здобуття необхідних знань на якісно новому методологічному рівні й ефективне їх використання в процесі підготовки дисертаційної роботи;

- основи історико-педагогічного джерелознавства, метою якої є ознайомлення аспірантів з цільовими, змістовими та технологічними характеристиками історико-педагогічного джерелознавства;

- основи дослідницької діяльності в архівних установах, спрямованої на оволодіння сучасними методами роботи з архівними джерелами, особливо, принципами аналізу і синтезу.

Їх вивчення передбачає розв'язування наукових завдань, виконання проектів, написання наукових статей, проведення дослідницької роботи, маючи за мету підготовку дисертаційної роботи.

Чотири роки дії ОНП дозволили виявити її сильні сторони:

- 1) орієнтованість на підготовку висококваліфікованих науковців у галузі освіти, здатних до продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, наукового консультування й здійснення викладацької роботи у закладах вищої освіти;

- 2) спрямованість змісту освітніх компонентів ОНП на формування у здобувачів вищої освіти концептуального погляду щодо способів розв'язання комплексних проблем у галузі професійної (професійно-педагогічна компетентність викладача закладу вищої освіти; асистенська педагогічна практика (організація та проведення навчальних занять) та дослідницько-інноваційної діяльності (актуальні проблеми в галузі загальної педагогіки, порівняльної педагогіки та історії педагогіки; методологія підготовки, представлення дисертаційної роботи та оформлення наукових досліджень та ін.);

- 3) академічний потенціал кафедр, залучених до навчального процесу за освітньо-науковою програмою, забезпечує високу ефективність освітньо-наукового процесу з підготовки докторів філософії, що підтверджується науковим, освітнім та практичним досвідом науково-педагогічних працівників (проведення лекцій з навчальних дисциплін викладачами відповідної

спеціальності за основним місцем роботи, які мають науковий ступінь та/або вчене звання, становить не менше 80%, а частка викладачів, які мають науковий ступінь доктора наук, не менше 50%).